

Fjärde roten, tomt 32

Kvarteret Bokhållaren

Sjunde roten 1637–57v

Sydöstra hörnet av korsningen av Korsgatan 8–12 och Drottninggatan 25–27

Tredje roten 1657h–70

En del av tomten ägdes tidigt av

Rotemästare Henrik (Hansson) i Tulebo

1637–38: 3, 1639–44: 2 mtl

Henrik i Tulebos patronymikon Hansson förekommer i redovisningen för rotemästarens inbetalningar 1641. *Håkan Bakare* inlade den 12.5.1643 i rätten sin expensräkning för sina utgifter vid köpet av Henrik Hanssons gård. Han begärde att få dem återbetalda. Han var icke var mäktig att hemula gården, eftersom Hans Jöransson med hjälp av sin naborätt trängde honom från den.

Henrik Hansson uppgav, att han icke hade erbjudit *Håkan bakare* gården utan *Håkan* tvingade sig till att få att köpa den genom sin enträgna begäran. Utgiften hade *Håkan* gjort av egen fri vilja till sina anhörigas ("nåras") bästa.

Rätten dömde Hans Jöransson, som inträtt i gården. att betala hälften av omkostnaden 19 mark kmt. Resten skulle Henrik Hansson, som sålt gården, betala.

Peter Tönnesson

1637: 2 mtl, 1638, 1640–43 1 mtl

Anders Larsson Bånge

1637: 2 mtl, 1638–39, 1646–47: 3 mtl, 1640–45: 4 mtl

Han står i mantalslängden mellan nedan omtalade Hans Jöransson och *Herman Sax* och torde ha varit ägare av den östligaste delen av 4.32.

Gbg RR 25.8.1636 "Anders Laurensen Bang und Thomas Mauritzsen contra Andreas Sethe, Hans Börgesson. H. Johan Wichmans Sohn. Ist bis Negsten ausgestellt, weille Johan Wichmans diener und nicht Johan Wichmans Sohn citiert gewesen sein sollte.

29.8.1636 Anders Larssen Bang contra Johan Wichmans diener Gert Eijssink. Cläger hat seine Notturfft schriftlich übergeben, belangende einen wexell, so Thomas Mauritzen an Hinrich Wichman ausgegeben, herruhrend wegen wahren, so Er Cläger von Beklagten pricipal bekommen, und Thomas Mauritzen seine Burge dafür geworden, und den wexell daruff aussgegeben. Begehrende dass Er deswegen muege qiutirett werden.

Beklagter sagt den wexell ist nur ein falscher wexell gewesen und nicht acceptirt, besondern davon protestiret, und verwundert Er sich, warum Cläger Ihn citirt, weille Er seinen Herrn, laut Obligation, derinnen Er und Mauritzen sich einer vor alle und alle vor einen verschreiben, schuldich ist, hat aber selbige obligation nicht beij sich, besondern liegt in Hamburgk.

Die Sache ist aussgestellt, bis Clägern obligation odere vidimirte Copeij dauon anhero von Hamburg sich verschaffet, alsdan ferner in der Sache ergehen soll was Recht ist.

Anders Larssen Bang und Thomas Mauritzen, Hans Reinholtz sein vollmechtiger contra Andreas Sethe und Hans Börgesson. Ist nach Brette verreisset. Cläger hat seine Notturfft schriftlich übergeben, belangende seine gueter, so Er in Beklagter Schiff, so von Ih. Kon. Mag:tn zu Danne-marcken wegen eines Hamburgischen Passes confiscirt worden, eingeschiffet. Beklagter Andreas Sethes repetirt den am 1n Februarij Jungsthin gegeben Bescheidt, Begehrende dass Thomas Mauritzen, nach laut demselben Ihnen gnugsahme caution, was sie uff Ihn zu praetendiren, stellen muege. Die Sache ist bis 14 Tage nach dato aussgestellt als dan Thomas Mauritzon selber persöhnlich soll compariren und zu'der Sachen antworten."

Gbg K 19.9.1645: *Petter de Block* contra Anders (Larsson) Bonge och *Torsten Andersson* ang. stridigheter "uthi it kööp om salt."

Anders Larsson Bänge sålde gården till Hans Jörgensson och flyttade till Kristinehamn, där han erhöill burskap 1.9.1647, var vice borgmästare 1653–54, borgerlig borgmästare 1656–62, rådman, riksdagsman, ägde gård om två tomter norr om hamnen samt två tomter på gamla Kyrkogatan och två tomter öster om kyrkan m.m. Den 14.6.1661 "avsomnade i Herranom Anders Larsson Bänge och begravdes den 23 ejusdem". Hans hustru Brita fick nådårslön, som hon måste avstå ifrån på grund av skuld. (Uppgifterna hämtade ur Helmer Lagergren: Kristinehamns kyrkas böcker s. 108)

Krämaren Hans Jöransson

1637, 1639: 3 mtl, 1640, 1642–43, 1645: 4 mtl, 1641, 1648–49: 5 mtl, 1644, 1646–47, 1650–52: 6 mtl, 1653–55: 7 mtl, 1656: 50, 1657v: 25 (III), 1657h: 1658: 62, änkan Elsebe Westerman 1666–67

Cordt Braun Johan 1669–70

Hindrik Braun Johan 1668–70

Magister Westerman 1670

Enligt Berg (I:2, 307) är källorna till denna släkts historia att finna dels i Göteborgs stads och särskilt i Kristine kyrkas arkiv ävensom i A Hülphers Genealogiska samlingar i Västerås Gymnasiebibliotek (tom II m.fl. varav filmkopia finns på Gbg UB. Enligt anteckningar i dessa senare skulle stamfadern ha varit *Jurgen Jensen*, präst på Själland under 1500-talet, vilken med sin hustru *Christina Christiärsdotter* hade sonen

Hans Jurgensson, född på Själland 9.8.1610. Han kom 1631 till Göteborg, där han bosatte sig som handlande och blev rådman 8.5.1657. Han avled 13.3.1663 och begravdes förmodligen i Tyska kyrkan, där han sedan 1650 hade gravplats. Gift 1/ 16.4.1637 med Maria Hagemester eller Hagemester; 2/ 5.11.1648 med Elsebe Westerman, född i Lübeck, dotter till handlanden där Henrik Westerman och Elsebe von Oberberg (se nedan).

Hans Jöransson kom 1631 till Göteborg och bodde 1637–38 i rote 2 mycket nära Jürgen Henriks-son bosatt 5.20. bland vars arvingar en gång uppräknas Hans Jöranssons äldste son *Paul Hansson eller Jürgensson* (född i Hans Jürgenssons äktenskap med Maria Hagemester; om honom se mera nedan). Sedan 1639 bodde Hans Jöransson här på 4.32 i dåvarande rote 7. Han nämndes

1639 som krämare, blev rådman den 8.5.1657 och avled 13.3.1663 (begr. 5 april) 1650 hade han köpt en gravplats i Tyska Kyrkan.

Han gifte sig första gången 16.4.1637 med *Maria Hagemeister*.

I detta äktenskap föddes många barn: två spädbarn begravdes 1639 resp. 1642. Dottern *Maria* (född 1647, begr. 14.11.1728) gifte sig 1.6.1662 med handlanden *Petter Koopman d.ä.*, död 1667 (se 4.24n). Hon gifte om sig 20.2.1672 med *handl. Sifwert Volckwart* (hans tredje gifte) född 1611, död 1673 (se 5.62 och 4.112ö).

Den 2.5.1670 beviljades Paul och Jürgen Jürgenssöner efter vunnen dom i Göta hovrätt exekution på den förmögenhet, som deras svåger Peter Koopman lämnade efter sig ”så vida de sitt deponerade arv där utur böra hava”.

Den näst äldsta dottern Elsebe knöt ett av de många äktenskapsbanden mellan den göteborgska handelsaristokratien och de värmländska bruksägarna, när hon 13.6.1666 gifte sig med brukspatron Johan Carlström (i kyrkboken kallad Gustaf Carlström) född 1642, död 1690 och adlad 1674. Hon gifte om sig med kapten vid Nerikes och Vermlands regemente Casper Christoffer von Gersdorff, född 1652, död 1703.

En tredje dotter Christina, född i andra äktenskapet, född 1651, död 12.11.1714, gifte sig med den framträdande och driftige delägaren i det klädeskompani, som kom att verka på dessa tomter 4.32 *handl. Johan Manorgen*, död 1699.

Sonen löjtnant Hans Jürgensson

Uti saken mellan Claes Kafmeister, skeppare från Lübeck, och Hans Jörgensson och Claes Henning bestämde rådhusrätten den 27.4.1646, att den arrest skepparen begärde för sina 150 först-räckte rdr till Petter Winter och som var av honom levererade till Hans Jörgensson och Claes Henning på deras slutna köp om skeppet Neptunus beviljades Kafmeister, att han i framtiden skulle ha att fordra av den, som blev befälhavare på Neptunus (”Neptunus befallande warder”).

”Alldenstund Magistraten förekommit är, att Hans Jörgensson haver sand och salt förmängt höll rådhusrätten den 22 juni 1648 förhör med edsavläggelse med följande:

Oluf Svensson (Suensson) berättade, att då han tillika med andre hos Hans Jörgensson hava stått och skulle hjälpa (till att) uppresa taket, kunde han inte annat se än att en soldat i Hans Jörgenssons bod, i vilken salt hade inburits, hade tagit sand bakom boddörren och slagit under saltet

Gert Jansson sade, att han stod ovanpå huset och inte annat kunde se än att det var svart och våt sand. Och saltet hade legat på den ena sidan och skoveln (skoflan) hade gått däremellan. Men han kände inte den, som öste (”ophof”) saltet.

Hans Stensson berättade, att han stående uppe på taket inte kunde se annat än att det var sand, som en soldat öste (hof) i saltet. Andra soldater hade burit salt till honom från båten men han kände inte soldaten (som öste i boden)

Nils Svensson sade också, att han stående uppe på taket, inte kunde se annat än att en soldat, vilken han alls inte kände, hade tagit sand ur en tunna, som stod bakom dörren, och slagit i saltet. Om han fick se honom skulle han nog känna igen honom.

Efter dessa infordrades Jan Jansson Timmerman, som först hade berättat om detta. Han tillfrågades av rätten, vad som han kände till om detta. (hwad honom derom war witterligit). Svar (R) att han hade stått med de andra uppå taket och sett, att det var sand, som kastades av en soldat i sal-

tet, men han hade inte haft det i sin hand. Sanden låg bakom dörren och Hans Jörgensson själv hade skyfflat (skoffat) det med sin hand. Sedan berättade Jan Jansson timmerman att andra dagen därefter en stor båt med salt slogs på det andra saltet. Härpå avslutades förhöret (är afskedat) och strax härefter skall undersökas (inquirerat) och allt det saltet skall omkastas (omkastat warda). Rätten förordnade Herr Weddichs dräng Hanssen, Herr Claudius Kloot och Herr Benedichtus Fistulator att övervara en sådan undersökning ("beställning")."

10.7.1648 RR: Hans Jörgensson hade instämt Johan Johansson timmerman, som brottsligt ("Criminaliter") hade angivit honom för Rätten och påstått, att han förfalskat köpmansvaror, varför hans Jörgenssons hus hade visiterats.

På Hans Jörgenssons citation hade Hans Brun Gertner (trädgårdsmästare?) den 10.7.1648 inkallad till rådhusrätten, som på rättens fråga hade bekänt, att Anna Offermans hade anställt ("lejt") honom att för åtta riksdaler resa till Köpenhamn. Han fick genast fyra riksdaler och sedan ytterligare fyra. Hon hade lämnat honom ett paketbrev riktat mot Hans Jörgenssons hustru. Omkring paketet låg ett omslag med text till honom Hans Brun med instruktion att när han kom till Köpenhamn, så skulle han bryta omslaget och överlämna det där ineliggande brevet till Georgius Maschovius. Han skulle själv behålla det ena paketet, vari låg tre eller fyra brev men det andra skulle han inlämna på Köpenhamns posthus för att sändas till Tyskland. Om han inte fick tag i Maschovius ("Maschovius inte wore finnandes") skulle han föra med sig paketet hit tillbaka. När han kom till Köpenhamn anträffade han Maschovius, som logerades i Primmeren och lämnade honom breven. Maschovius hade brutit dem och därefter tillsammans med Hans Brun gått till Posthuset och avsänt det andra paketet som skulle till Tyskland. Maschovius hade gett honom tre eller fyra brev tillika med en halv riksdaler i dricks att föra med sig tillbaka till Göteborg för att lämna till Anna Offerman, vilket han också gjort.

Hans Jörgensson den 17, 20 och 27 juli mot Anna Offermans.

Gården övertogs efter Hans Jürgenssons död i mars 1663 av hans änka *Elsebe Westerman* med vilken han hade gift sig 5.11.1648. Hon var född i Lübeck, som dotter till *handlanden Henrik Westerman* och *Elsebe von Oberberg*. Modern, som var född 1601 och avled 1680 (begr. 15 sept) var dotter till *Claus to Oberberg* av gammal brabantisk släkt, som under kriget med Spanien hade flytt till Lübeck. Om *Claus to Oberbergs änka Maria von Oberberg el. Auerberg* se 4.44, där hon bodde 1637–39 4.44. Elsebe Oberberg gifte efter Henrik Westermans död om sig 13.10.1633 med *handlanden Cordt Braun Johan*. "Frau Elsebe Barunjohans, geborene Oberbergin, sel Herr Court Braunjohan nachgelassene Wittbe, Herr Mag. Westermanni sel. Mutter, alt 80 minus 9 mens [månader]" begravdes i Tyska kyrkan den 15.9.1680.

Gösta Bodman (GÄI:75) hade fel när han skrev, att tomten först hade ägts av Cordt Braun Johan, sedan av "hans änka Elsebe Westerman". Elsebe Westerman var Cordt Braun Johans d.ä. (död 1642) styvdotter och gift 5.11.1648 med Hans Jürgensson. Hon tillät i väntan på att arvtagaren till 4.32, hennes styvson Paul Jürgensson (eller Hansson) omtalad i bakugnslängden 1681, skulle få användning av gården, efter sitt omgifte med *Andreas Birgeri Kilander*, superintendent i Karlstad, sina halvbröder *Cordt (eller Conrad) Braun Johan d.y.* efter den stora branden 1669–81 och *Henrik Braun Johan* 1668–75 (se 5.24, kv. Frimuraren) liksom hennes helbroder *pastor Nicolaus Westerman* 1670 (på grund av branden 1669) att bo i gården. Nikolaus Westerman var född i Lübeck 1627, pastor i Christine 1654, död 1674.

Magistraten skulle nog helst vilja karakterisera Elsebe Westerman som en oregerlig, processlysten, egoistisk och hänsynslös skräcktant, som inte väjde för att sätta vare sina egna barn

eller hennes vänner i knipa, om det gagnade hennes egna intressen. Sant är att under många år fylldes rådhusrättens protokoll med skildringar av gången i hennes processer.

Vid Karlstads rådhusrätt vände sig Johan Manorgen den 3.1.1674 mot hennes tre drängar *Anders Eskelsson*, *Bengt Larsson* och *Erik Bengtsson*, som hade förlupit sin tjänst i olaga tid. När drängarna tillfrågades, varför de hade gjort det svarade de att de hade måst göra så ”för svälts skull, hwilket befanns wara idel osanning”. 22.3.1678: Johan Manorgen fordrade 100 rdr å Elsebe Hans Jürgenssons vägnar för Kålltorpsgårdens avträdande till Petter Lübke (se 4.33).

I Göteborg vände sig Elsebe Westerman genom sin son löjtnant Hans Jürgensson mot sina bröder den 7.7.1684.

Samma år den 23 september hade Elsebe Westerman kommit i dispyt med sina medarvingar om moderns ekonomiska mellanhavanden med Hans Jürgensson. *Gustaf von Akern* (se 4.110) hade som god man varit tillstädes i Hans Jürgenssons sterbhus, då inventarium och arvskifte förrättades och ansåg att hela dispyten berodde på orätt summering. Elsebe Westermans fullmäktige ombads att förete originalböckerna. Det befanns att man raderat både i några poster och i summan. Då tillkallades Johan Manorgen och *Otto Johansson*, vilka båda hade tjänat hos hustru Elsebe Westerman som bokhållare. Det visade sig att böckerna var från tiden före deras anställande.

Samma år den 2 oktober dömdes hustru Elsebe Westerman att till sin sal moders sterbhus och arvingarna till delning låta komma ett oavkortat kapital på 2 900 rdr courant. Detta emedan:

- 1) sådant var konformt med hennes sal mans fordom rådsförvanten Hans Jürgenssons den 29.1.1663 kort före hans död egenhändigt underskrivna och till sin sal svärmoder levererade räkning.
- 2) Härmed överensstämmer svarandens egen *bokhållares Johan von Westens* Anno 1665 den 19 jan. på Elsebe Westermans vägnar slutna och till modern sal hustru Elsebe Braun-Johan levererade sluträkning.
- 3) Hustru Elsebe Braun-Johans bok, som debiterade dottern 2 900 rdr.

Bl.a. sades ytterligare, att det ej var troligt, att *Petter Koopman*, som var måg och arvinge och dessutom Elsebe Westermans bokhållare, skulle vid arvskiftet avstått från en så stor summa.

År 1686 öppnade Elsebe Westerman process mot sin svåger och forne bokhållare *Oluf Simonsson* (se 4.23n) med anledning av att han ej hade återbetalat hela det kapital, som han hade lånat 1658. Oluf Simonsson förklarade sig ovetande om att han i Elsebe Westermans böcker var inskriven för en skuld på 15 792 daler kopparmynt och 19 öre. Han ansåg sig ha betalt henne nästan lika mycket ”när hon något av mig begärade till dess jag tyckte det blev alltför mycket”. Elsebe Westerman hade vägrat att tillerkänna honom lön för fem års tjänst, då den inte fanns uppförd i böckerna. Då Oluf Simonsson 1678 hade begärt sin lön av Elsebe Westerman hade hennes dåvarande bokhållare, nuvarande mågen Johan Manorgen rått henne att för undvikande av process förlikas med honom med 600 rdr. Oluf Simonssons obligation, varpå Elsebe Westerman pretenderade 10 000 rdr i specie med 6% ränta i 26 års tid, var daterad Göteborg den 18.8.1658. Beloppet 15 792 daler kopparmynt avsåg sterbhusets sluträkning i december 1664. Oluf Simonsson ansågs skyldig att betala detta, då summan förblivit oklandrad i så många år. Efter myntvärdet 1664 à 4 daler kopparmynt på riksdalern blev summan 3 948 rdr och tio öre plus 18 tunnor senare levererade tunnor salt

(120 rdr).

13.5.1685 vände sig hustru Elsebe Westerman såväl mot svågern rådmannen Oluf Simonsson som mot sin halvbror Conrad Braun Johan. – Ang. hustru Elsabe Westermans tvist med sina bröder finns en hel packe papper i LII:1.

Den 18.11.1686 berättas, att *notarien Sven Areel* på rättens order hade varit hos hustru Elsebe Westerman för att tillhålla henne att i rätten inleverera inventarium efter Hans Jürgensson, eftersom magistraten varken kunde assistera Johan Manorgen i hans begäran om hans hustru Christinas arv eller avhjälpa saken mellan Oluf Simonsson och henne utan att ta del av detta inventarium.

Den 12.9.1687 inkom *fiskalen Bengt Hylthenius* och *stadsbudet Anders Svensson* i rätten och berättade, att de på magistratens befallning den 9 september hade varit hos biskopsänkan Hustru Elsebe Westerman och visat den supplik, där hennes måg Johan Manorgen den 6 sept. begärt hjälp att utfå kopia av inventarium. När de började läsa suppliken för henne slog hon tillsammans suppliken i fiskalens händer och sade, att hon inte ville höra den. Hon beklagade, att hon inte efter befallning kunde visa inventarium, eftersom den låg i Kungl. Göta Hovrätt och att hennes förmyndare var döda. Hon ansåg vidare, att Herr Manorgen nogsamnt var underättad om sterbhusets kondition och villkor, eftersom han så långlig tid hade disponerat över det för vilken disposition hon sade, att han skulle få svara inför Gud och människor.

Den 12.6.1688 pantade hustru Elisabeth Westerman och hennes dotter Christina Kålltorp i Säveldals härad till *Mäster Jürgen Schwartzkopfs* barn.

I magistratens registratur den 24.10.1691 berättas Johan Manorgen ha hävdad, att hans svärfader rådmann Hans Jöransson, innan han avled, skrev sitt testamente. Men änkan hade underlåtit att uppvisa det för magistraten. När Johan Manorgen först anhöll om att bli delaktig av inventariet och att få veta, vem, som hade varit hans hustrus förmyndare, så hade magistraten nogsamnt erinrat honom om att samma akter inte hade inlevererats till stadens arkiv. Man vände sig då till svärmodern, som först låtsades icke äga det i sina gömmor men när både Manorgen och många flera av svärmodern Elsebe Westermans släkt och svågenskap nogsamnt visste att betyga, att hon hade inventarium och vad därtill hörer och efter sin mans död själv fört och låtit föra dispositionen över sterbhuset, så förelade magistraten henne med vite att inkomma med inventarium och uppgifter om arvdelen efter hennes sal man och att som en rättsinnig moder ställa sina egna barn klagelösa i den del som med rätta kunde tillkomma dem. Därpå inkom Elsa Westerman om-sider med en skrift i vilken hon dels berättade sig väl ha uppfostrat och påkostat sin dotter, dels att Manorgen, som i många år hade varit hennes bokhållare och haft hennes böcker och skrifter om händer, icke hade gjort henne nöjaktigt besked och riktighet för sin administration. Hon inbillade sig, att Johan Manorgen icke hade stort att fordra för sin hustrus fäderne, varför magistraten måste låta det utsatta vitet vila och tillbjuda Johan Manorgen, att uttaga stämning på sin svärmoder, vilket han icke velat göra.

Magistraten bemötte Johan Manorgens påstående, att den vid Elsa Westermans inträde i andra giftet borde ha förordnat förmyndare för hennes barn med att den tidens magistratspersoner icke hade någon kännedom om den föregående dispositionen och vad den grundade sig på. De saknade kunskap om Elsa Westermans andra gifte. Hon hade i Stockholm blivit bekant med superintendenten i Karlstad och sedan däruppå omedelbart gift sig med honom i Värmland, innan hon återvände till Göteborg. Att Manorgen ogärna ville inlåta sig i process med sin svärmoder, det undrade magistratens ledamöter inte på, emedan hon var ”en sällsam människa, som icke vill

göra sina egna barn rätt med godo utan låtit både denna dotter och dottersonen (?) löjtnant Henrik Jürgen besvära magistraten”.

Enligt protokoll den 26.2.1691 skulle på inspektor Conrad von Braun Johans begäran det hus och den gård, som hade exekverats till honom från hustru Elsebe Westerman och i vilket rådman Oluf Simonsson tidigare bott värderas av *handelsmännen Claes Engelke, Lars Jonsson och Sven Limmerhult* samt *Per murmästare*.

Sibrandt Valcks änka Maria Valck (genom Bengt Hylthenius) visade 1691 hustru Elsebe Westermans obligation utgiven den 20.2.1684 på 200 rdr. H. Maria Valck begärde uppbud på gården Kärä. Men enligt rättens protokoll den 21.6.1687 hade hennes måg Johan Manorgen förbjudit alla uppbud på Kärä. Samma år yttrar sig biskopsänkan hustru Elsebe Westerman vid Sävedals häradsting genom sin broder *Gerhard Braun Johan* mot rådman *Jacob von Ackern* angående Kärä gård. I oktober 1692 uppträdde stadsbokhållare herr *Albrecht von Akern* på avlidne Jacob von Ackerns sterbhus vägnar angående Kärä gård med attest av *Jonas Styfwert* och *Wilhelm Arendt* mot biskopinnan Elsebe Westerman och hävdade, att de sex veckornas respit var förlupna. Maria Valcks son *Johan Valck* invände då, att Kärägården var hans moders underpant.

Enligt uppgift i rätten den 19.10.1696 hade rådman Gerhard Braun Johan på sin syster Madame Elsebe Westermans sida överenskommit med handelsmannen Johan Valck som fullmäktig för sin mor Maria Valck om den tvistiga preferensen i Kärä gård. Fastebrevet lämnades i biskopinnans händer.

Hösten 1696 fordrade hustru Elsebe Westerman hushyra av hustru *Metta Schröder*, 60 rdr courant om året i 3½ års tid på 210 rdr. Metta Schröder förklarade, att hon lovat att få hyra för 50 rdr om året. Hennes reparation på gården torde hon enligt Elsebe Westerman få betala själv eftersom den var ”otillätelig”. *Måns Pehrsson* ansåg, att huset skulle vara värt 60 rdr om året som *Wincent Beckman* hade betalt men *Anders Bratt* hade erbjudit 50 rdr. Enligt avtal skulle blott källaren repareras.

16 juli samma år bemötte *sekreterare Laurent Böker* hustru Elsebe Westermans smädeskrift (EIIa:7). Vid rådhusrätten sakfölldes hustru Elsebe Westerman för ärerörigt tal mot Laurent Böker till 40 mark smt böter samt 3 d smt i expenser. Den 9.12.1695 omtalas *Jacob Thomasson* som biskopinnan Elsebe Westermans ombudsman, omnämnd i en lång och krånglig injurieprocess mellan Laurent Böker och *postmästare Johan Thelin*: Den 13de i samma månad hävdade postmästare Johan Thelin, att Laurent Böker genom sin förklaring till Kungl. Hovrätten den 23.2.1689 ärerörigt hade angivit honom som skulle han i biskopinnan Elsebe Westermans angelägenheter hos honom ha sökt och fått en vidimation ur hennes köpmansmemorialbok. Thelin skulle vid detta tillfälle ha använt ett täckeblad eller stycke ”ment” (?) papper och därunder ha gömt ordet betalt. Detta ansåg biskopinnans dåvarande vederpart framlidne insp. Conrad Braun Johan böra lyda till det vidimerade extraktet etc.

Om biskopinnan Elsebe Westerman, som var svarande i ett mål mot *Wilhelm Kinnert*, sades det i kämnärsrätten den 9.12.1696, att hon ”å sotesäng ligger och länge legat har.” Själv skrev hon i en supplik (EIIa:13, 15.7.1697), att hon ”var en Guds fånge”. Hon kunde inte komma längre ”än uthur sängen och på sin stohl att sittia”. Hon hade pantsatt något hos Madame Maria Valck, som denna hade låtit uppbuda för kapital och intresse, 159 d 14 öre smt. Först i går hade Elsebe fått veta av någon, att uppbudet stod uppslaget i rådhusgången. Elsebe ville betala skulden, när hon själv fick den pretention betald av *Leioncrantzka sterbhuset*, som hon hade fått Kungl. Maj:ts revisionsdom på.

Men hon tycks ha repat sig tillräckligt för att ytterligare några år ge magistraten arbete och bekymmer I februari 1699 sades det i en injurietvist mellan henne och sekr. Böker, att hon ”efter sin wahna aldrig var förnöjd med rättens utslag” (se Ba:14, 19 om hennes smädelser).

Om Elsebe Westerman skriver magistraten den 21.8.1705: ”hwad flit och konster hon brukar att hindra intressenterna ifrån åtnjutande av köpeskillingen för Oluf Simonssons huus är nogsampt för ögonen och skulle näpligen någon annan understå sigh till ett sådant tergiverserande och di-erfheet emot det som Högekongl. Hofrätten så nyligt rättwisligen resolverat hafwer”. Man talar också om ”hennes samvetslösa förnekande av sin rättmätiga skuld”. ”Köpesumman för Oluf Simonssons huus påstås allena böra wara 1.850 d smt. Denna summa tillvärderades fru Sara Braun Johan och hennes medintressenter huset för i febr. 1691... så hafwer dock genom Elsebe Westermans hwariehanda grepp och konster samt von Braun Johans frånfälle så begådt det, att hon först på några åhr emoth Magistratens förbudh anticiperat och uppburit hyran av den som gården bebodde, och sedan genom underhandling försålt huset, som hon ingen rätt till hade, åth Herr Rådman Amija och han framgent till Herr Funcke för 2.400 d smt, hwilken köpeskilling så stor som den wara kunde uti Funckes hand sekvestrerad blev, hwilken ock är densamma som Magistraten genom sitt Executoriale af den 9.6.1703 tillstått Braun Johans arvingar och intressenter att lyfta till avkortning på deras hoos Elsebe Westerman hafwande fordringar.

Vår resolution den 9.6.1703 innehåller, att all den handel, som Biskopinnan om samma huus plägat och drefwet, sedan densamma Anno 1691 Biskopinnan ifrån och Braun Johan med dess Intressenter till exekverat wardt, är ohemul och olaglig och consequenser af intet wärde. Det wore ju emoth all Rättwijsa och billigheet att utan fullmakt, lof eller minne försälja en annans fasta egendomb, som Biskopinnan här giordt hafwer, och sedermera gifwe rätte ägaren (som här aestimeras Braun Johanska huset och dess Intressenter) så stor del af köpeskillingen, som man sielf behagade.” (Här talas sedan om sal. häradshövdingen Rasch och dess måg häradshövdingen Stiernman.)

På sterbhuset efter Commissarie David Amijas vägnar skriver Gabriel Stierncrona och D. Amija (d.y.) 17.12.1710 (EIIa:22) att de förnummit ”hur vår framlidne fader och svärfader Commissarie Herr David Amija skall den 20.7.1704 utgivit caution för Biskopinnan Elsebe Westerman, att de efter sal borgmästaren Gerhard Braun Johan lämnade lösören, och till vilka hon ansåg sig äga största rätt, skulle till actionens slut oförryckte hållas. Denna caution hade genom deras sal svärfaders död allenast 1 1/2 år därefter, alldeles försvunnit. Vid den tiden var lösörena i lika gott behåll som då Cautionen utgavs”.

E. Stiernman skev den 22.2.1710 om saken.

Paul Hansson eller Jürgensson

Peter Koopman, som avled i slutet av 1667 (begr. 18.12.) hade den 1.6.1662 gift sig med Hans Jöranssons dotter Maria. Namnformen Paul Hansson användes till att börja med omväxlande med Paul Jürgensson. Ytterligare en broder nämnes i ett ”memorial över någre Daan- och utharf” (EIIa:5, 14.10.1676), där det omtalas, att Paul Hansson var cautionist för den andel, som tillkom staden av det arvegods, som hans bror Börge Hansson tog med sig, när han den 11.5.1674 flyttade till Köpenhamn.

Samtidigt krävdes Paul Hansson på tredjepenningen av det arv, som hans sväger Gerhard Pincier hade fört med sig till Holland och som Paul och Samuel Loman hade gått i borgen för. Paul Hansson hade den 7.3.1671 gift sig med *Catharina Chorey* (el. Skori, född 19.10.1626, död 15.2.1675), dotter till rådmannen i Göteborg *Antonius Chorey* och *Sara Honkelboer* (se 5.33,

Kommerser., där Paul Hansson är skriven 1672–78, se också 4.47 och 9.33). Det var sitt arv efter svärmodern, som Gerhard Pincier tagit med sig (se också resolutionsboken 21.8.1671). Några månader efter första hustruns död gifte Paul Hansson – Jürgensson den 15.8.1675 om sig med Cecilia Andersdotter. Att hon var dotter till rådman Anders Amundsson finner man bevis för bl.a. i fadderlistorna för hans barn men också vid ett antal rättsfall, där Cecilia tillsammans med sin syster Ingrid Andersdotter uppträder som arvtagare efter sin moster Brita Olofsdotter och hennes man burgreven Gerhard Leijoncrantz.

Paul Jörgensson var först apotekargesäll men arbetade senare som handelsman och lantbrukare. Magistraten upplät 27.12.1679 Lilla Härlanda, d.v.s. Bagaregården åt Paul Jörgensson och hans efterkommande.

Den långa domstolsbehandlingen av beskyllningarna mot Paul Jürgensson och Elisabeth Grönvall

Gbg RR 30.5.1689. Paul Jürgenssons hustru Cecilia Andersdotter var inkallad till förhör i rätten angående rykten som uppstått angående ett eventuellt barnamord på Bagaregården. Hon bad att få gå hem till sitt sjuka barn men på utvägen gav hon deras amma Karin Torbjörnsdotter en örfil. Denna hade vittnat i ärendet.

13.6.1689. När målet angående Paul Jürgensson och Lisken Grönvall kom upp befanns amman Karin Torbjörnsdotter vara försvunnen. Hennes mor, en gammal hustru Karin Olofsdotter, visste inte, vart hon hade tagit vägen och hade inte talat med henne sedan pingst. Amman hade tidigare haft sitt tillhåll hos båtsmannen Jöns Dahlbo, som hyrde hus hos Lorentz Tenngjutares änka. Petter von Egmont skulle, ”enligt vad talet går” veta något. Catharina Kuhn berättade den 18 juni att amman hade gått igenom hennes stugu till en stadsbåtsman John Dahlbo, som lejde hus hos denna änka och bodde i framkammaren och hos Dahlbo hade hon sin hemvist samt mat och dricka. Men hur länge hon hade vistats där visste hon inte. Hon hade av Catharina begärt att få köpa en kista men denna begärde 5 rdr för kistan. Amman köpte omsider en kista av Trulls dotter i Kallebäck för 9 mark smt. Johan Dahlbo sade att amman hade blivit skyldig honom 9 mark för hus och kost. – Petter von Egmont nekade alldeles till att känna henne.

Göteborgs RR 19.8.1689. Amman Karin Torbjörnsdotter hade återvänt. Efter ett flertal bud efter henne berättade hon sig vara övertalad av Petter von Egmonts hustru och en holländare som logerade hos Lennart Horn och som Karin inte kände namnet på men hade en stor svart peruk, att av barmhärtighet mot Paul Jürgenssons hustru resa bort några veckor, så skulle de – om det också var i tio år – se till hennes lilla barn och gamla mor. Vid behov skulle de låta begrava modern. När Karin hade packat sin kista – som Petter von Egmonts hustru hade lämnat pengar till – så hämtades hon av två av Petter von Egmonts familj beställda soldater, vilka rodde henne i sin båt. Hon hade fått 16 rdr av Petter von Egmont och hans hustru. Hon fick också respass med Paul Jürgenssons namn och signet.

Göteborgs RR 16.12.1689 (alltså långt senare). En Gustaf Bratt hade bett Petter von Egmonts hustru att skaffa en båt till amman och vad frakten kostade skulle Herr Herman betala. När båten var beställd och han kom tillbaka till huset, berättade Egmonts hustru, hur mycket båtelegan bedrog sig till. Då lade han penningar i ett papper, vilket lades i fönstret och gavs åt rorkarlarna. Gustaf Bratt kände inte Paul Jürgensson på den tiden utan hade allenast sett honom en gång. Penningarna gav han på eget bevåg, Paul hade aldrig bett honom därom.

Amman gick förbi Egmonts hus och då sade Egmonts hustru: ”Där går amman, som har gjort allt detta bruit [buller].” Hon skickade sin piga efter amman, som följde pigan tillbaka. Herman före-

höll henne då, att hon hade angivit det, som hon inte kunde bevisa, Varpå amman den gången gick sin väg, tämligen perplex. Den andra dagen kom hon åter gråtandes och sade till honom, att hon besinnade hans råd vara gott, hade hon pengar skulle hon resa bort. Isak Hermansson berättade: ”därpå tog jag penningar ur min boxefick och hav henne i caroliner men weet icke, huru mångas de woro, och fast det synes owahnligt att bewisa en sådan charité, så är det likwisst intet owanligt hos oss”.

Herr Peder Aurelius, hospitalsprästen, vittnade om att hospitalsträdgårdsmästaren Sven Arfwidsson berättat för honom, att Paul Jürgenssons trädgårdsmästare Johan Svensson hela vintern igenom, så ofta han kommit till honom, hade haft ett mycket elakt tal om Lisken Grönvall. Han hade kallat henne hora. Sven trädgårdsmästare hade, när han fick veta att Johan Svensson och Lisken Grönvall skulle gifta sig, förvånat sig över att Johan ville ha Lisken, som han tidigare så grovt förtalat. Sven Arfwidsson berättade, att Johan Svensson vid Allhelgonatid hade talat om, att ”vår Lisken har fått en flicka”. Samma sak hade han berättat för hospitalssmeden Anders Månsson. Paul Jürgensson hade, när barnet var fött, bett amman att bära barnet till landsvägen vid Härlanda och lägga det där. Han ville lägga några dukater i lindan hos barnet och en lapp om att barnet inte var kristnat, så att den som fann det skulle låta döpa det. Han förslog också att amman skulle lägga barnet vid Stigberget eller vid Änggården. Hon svarade, att varken hennes mor eller hon själv ville göra det, ty var det lägges blir det ändock uppenbarat, ty folk visste, att Lisken hade varit havande. Paul Jürgensson bedyrade vid Gud, att detta var osant, ty var gång amman kommer inför rätten, har hon något nytt att berätta, Paul Jürgensson skulle också enligt amman ha föreslagit, att hon skulle resa till hans bror i Köpenhamn. Detta hade hänt, sedan presidenten första gången hade tilltalat Paul. Eftersom hon inte ville göra det slog han henne några örfilar.

Lisken var nu åter havande av umgänge med sin fästman Johan. sedan Kyndelsmässan innevarande år.

Skeppar Oluf Olufsson tillstod att han på begäran av Petter von Egmont tillsammans med Björn Nilsson hade rott amman till Klädesholmarna. För detta hade han fått 5 rdr. Petter von Egmont förnekade först detta men sade sedan att han på holländaren Isak Hermanssons begäran hade tingat en båt: själv visste han inte vem som skulle resa bort. De hade hämtat amman vid Amias brygga ute i Hagarna. Men först hade rorkarlarna rott ammans saker ut genom Stora Bommen medan Karin själv hade gått ut genom Lille Port till Amias brygga. Olof Olofsson och Björn Nilsson hade rott tillbaka staden förbi åt Bohus genom Nordre älv och till ett fiskeläge i Bohuslän ungefär en mil från Göteborg och en mil från Mollösund.

John Dahlbo berättade, att då båten med ammans kista roddes ut genom Bommen, såg han att holländaren Isak Hermansson stod på bryggan och vaktade på båten men Petter von Egmont och Paul Jürgensson såg han först när han på gatan vid Johan von Mindens hörne mötte dem då de gick väster ut på Holländaregatan. Amman hade sagt, att John Dahlbo hade berättat sig sett Paul Jürgensson, holländaren och Petter von Egmont stå på Berget i Ekeskogen och åse, när båten rodde bort med henne.

Sedan rorkarlarna lämnat henne, lejde hon en båt, som förde henne till Lysekil. Därifrån lejde hon en båt till Morlanda herrgård. Hon var född i närheten av Morlanda och förblev där till dess hon återvände.

20.8.1689. Amman sade, att holländaren och Petter von Egmonts hustru hade skrämt henne att resa bort. Om hon inte reste bort skulle tungan skäras ur halsen på henne.

29.8.1689. Två jordegummor hustru Emerentia Svensdotter och hustru Catharina Mattsdotter samt stadsfysikus Doktor Abraham Bex tillfrågades, om man skulle kunna undersöka, om Elisabeth Grönvall hade fått barn eller inte. De svarade, att det fuller nu var nästan för sent, eftersom hon sedan februari skulle vara havande med barn.

21.10.1689. Förhör begärdes med hospitalsträdgårdsmästaren den gamle Sven Arfwidssons hustru Ingrid Svensdotter. Johan Svensson jävade henne. Ingrid nekade alldeles till att Johan någonsin skulle ha friat till hennes syster Brita /uppgift 4 nov/, Något sådant hade aldrig varit tänkt eller talat.

Smeden Anders Månsson berättade, att trädgårdsmästare Johan Svensson ”kom till mig i vintras, Jag minns intet hwad tid det var att låta beslå en häst åt Paul Jürgensson och som han kom något sent med hästen frågade jag honom, varför han kommo så sent. Då swarade han; Det är mycket främmande hos oss, så att wi får inte lägga oss förrän långt fram på natten. Då frågade jag, om Mohr woro hemma. Ham swarade nej, det är ingen annan än Lisken hemma. Dherpå frågade jag åter; råder hon så med att regera allt. Han swarade; Ja, hon skulle få skam för allt dhett som hon regerar. Jag swarade, eftersom jag tillföre hade hört grunkas om hennes sak: Det will gode skäl att bewisa sådant. Ja, om det skulle gälla, så skall wi wäll taga fram dhett som som skall bewisas. På rättens fråga, vad han hade hört grunkas om, sade han, att han tillföre hade hört av drängen, att amman hade sagt för folket, att Lisken fått barn och att amman hade varit jordemor där till.”

Joen Andersson Dahlbo berättade, att ”när amman hade köpt kistan av Trulls Torstenssons hustru, halp jag amman att bära kistan i vår gård, därpå såg jag att amman lade sina kläder dheruti, sägandes sig skola resa till sin moder men hwem som bar kistan till båten weet jag intet. Sedan, när amman drog med båten genom Bommen. sade jag till Jöns Lind och Sven besökares hustru, som stodo där på bryggan. Ja, drager amman bort, så skall fanen taga dig, pekandes på holländaren, som då stod på bryggan och vände ryggen åt dem. Men intet talade jag ett ord med Herman, så att han det hörde, och när jag gick därifrån mötte jag Paul Jürgensson och Peter von Egmont på vägen.”

Egmont visste inte, vem som gett amman pengar till roddkarlarna eller om Paul Jürgensson visste om ammans bortresande. Inte heller visste han, att hans hustru hade lämnat Paul Jürgensson pass till Amman.

4.11.1689. Man frågade Paul Jürgensson, om han hade något jäv mot sin tjänstepiga Karin Jönsdotter. ”Ja, wisserligen, dy hon hafwer rymt uthur sin tjänst, hon låg till sängs om morgonen till klockan åtta, dy slog jag henne en släng. Dherföre lopp hon bort. Karin nekade till att ha varit i hans tjänst. Det var hans svärmoder, som hade statt henne i sin tjänst här inne i staden. Men när Pauls hustru flytte hit in, sdå befalte hon henne att gå thit ut till Härlanda och blij ther, thet hon också gjorde, blifwande uthe en månads tijd. men kunde inte blifwa ther för räddhogas skuld af allehanda ting och för thet talet, som war på barnet och för att Paul war så elak till att slåss”.

Tönnes Gertsson i Gamle staden berättade sig intet annat veta än att ”förledet år, något före jul, när han gick från hospitalskyrkian, kom han att följas åt med Paul Jürgenssons dräng Anders, då frågade han Anders, vad gick åt Lisken uthi kyrkian, eftersom hon grät så mycket”. Då hade Anders berättat om barnet, dess död och begravning i trädgården, då Paul Jürgensson stått med, när drängarna kastade mull över kistan.

Johan Svensson sade: ”om jag sagt något ont om Lisken, så haver jag varit full och galen”. Han hade på den tiden inte varit synnerligen vän med henne – Far hade slagit honom. – Det var tal om att han skulle tagas i arrest som upphovsman till ryktet.

5.11.1689. Liskan hade kallats den ena gången efter den andra till rätten men hon var nu så nära födslotid enligt Paul Jürgensson, att hon inte tordes eller kunde gå eller åka hit in till staden.

7.11.1689 Rådmännen Böker, Eilking och Utfall hade ungefär klockan tio varit ut till Paul Jürgenssons gård Härlanda. Såväl Liskan, Paul och Johan trädgårdsmästare hade ”med vehemente ord uttalat sig mot Ingrid Svendsotters ed, hållandes före, att en som hälade och hyste tjuvegods intet borde admitteras till vittnesbörd”. Enligt rådmännen skulle hon inte dem veterligen ha straffats därför men Paul Jürgensson svarade: ”Joo min dräng hafwer stulit något Boy och burit thit, dhet dhe för honom gömt hafwa”, vilket Ingrid Svendsdotter alldeles förnekade. Också drängen nekade till stölden. Han hade av sin medtjänare Anders fått ett litet stycke gammalt svart tyg, som han ärnat till handklappar på sin grå vadmalsrock. Detta bar han en gång till hospitalskräddaren för att han skulle sy det på rockärmarna, Men skräddaren hade inte tid att göra det den gången, varför drängen lade tyget i förvar hos Sven trädgårdsmästare till dess skräddaren skulle hinna med saken. ”När nu denna exerptionen icke ville succedera grepo de till en annan.” Johan trädgårdsnästare sade sig från sin husbonde Paul Jürgensson ha stulit tre stycken tenntallrikar och flytt dem till hustru Ingrid Swensdotter i förvar. Då svarade Ingrid: ”Inte visste Iag, att I hade stulit dem, inte heller sade I sådant för mig utan I sade dhet I måste laga till några bohagssaker åt Eder, efter I då snart skulle hafwa Bröllop med Liskan och för dhen skull hade I nu låtit göra åt Eder inne i staden tre nya tenntallrickar dhem I bådo mig som en vän förvara åt Eder, dhet Iag ock gjorde, intet wetande, att dhet war tiufwegods eller att I stulit dem från Eder husbonde. Och när I med Liskan nu i höstas reste upp åt landet dijt som I skulle hafwa Edert boställe, woro både I och Liskan hos mig och togo Eder tallrickor med Eder dherifrån, så att Iag och min man hwarcken kan ha wetat, att dhe woro stulne eller njutit något dher af.” Detta kunde Johan och Liskan inte neka till. Rådmännen sade att ”de funno Liskan wara av den konstruktionen, att hon mycket wäl kunde komparera inför rätten” och att inte någon av rätten skulle behöva bemöda sig att resa till henne.

8.11.1689: Amman Karin Torbjörnsdotter anklagades av Paul Jürgensson, Liskan och deras ombudsman Torbjörn Rosenbäck för att ute på rådstugugången överfalla dem ”med odrägeligt mundbruk”: ”Icke Paul Jürgensson och Torbjörn hafwer hon tilltalat men synderskan Liskan”. Rätten befallde henne att hålla sig stilla: ”elliest blifwer hon därför straffat”. Johan medgav, att han stulit tenntallrikarna men icke berättat för Ingrid Svendsdotter, att de var stulna. Han hade inte heller lämnat henne ersättning för att hon förvarat dem. Paul Jürgensson sade sig ha mist tallrikarna och att det var nytt oljetenn. Trädgårdsmästaren svarade, att det var annat gammalt tenn.

8.11.1689. Paul Jürgensson protesterade mot att hustru Ingrid Swensdotter av rätten befanns habil att vittna, gåendes därmed på dörren. Rätten frågade då, vad hennes vittnesbörd angick honom, ty hon vittnade inte mot honom utan mot Johan, Paul Jürgensson gick likväl på dörren. När hustru Ingrid skulle avlägga eden gick på samma sätt också Liskan Grönwall på dörren.

Ingrid Swensdotter berättade: ”En afton i förleden vintras före juhl wid pass så års som nu war Johan trädgårdsmästare i vårt hus. Då sade han oåtspord sittande på vår kista för mig, nu är Liskan kommen i barnsäng och har fått en flicka. Jag frågade, huru han weet dhatt. Han swarade: Jag stod utanför fönstrat och såg dhet. Jag har aldrig tillförene sedt någon få barn. En tid därefter, dock icke så lång tiid därefter, kom han åter i vårt hus och köpte ett stop öl. Då sade han till mig: tänk nu hafwa de satt barnet i trädgården. Jag frågade: Huru weete I dhet. Han swarade: Husbonden bad mig gå och kasta igen dhet hålet, der som en eek stådt tilförene, då blef Iag warse, att där war så trampat med tofflor, då tänckte Iag widh mig. Hwad troo här är, eftersom här är så trampat omkring. För den skull kände Iag med spaden och fick se att lådan stod där.”

När Johan fick höra detta uppläst sade han: ”Ja, denna hustru har så starkt öl, att när man druckit ett stop, weet man aldrig hwad man säger.”

Pigan Karin Jönsdotters vittnesmåls sanningshalt prövades genom att rätten nu strax lät stadsbudet Anders Svensson och stadsvaktmästaren Anders Stuuat ledsaga henne dit utanför staden till Paul Jürgenssons gård och straxt visa, var hon grävde upp liket och pröva, om det var samma ställe, som amman Karin Torbjörnsdotter visade.

11.11.1689; Karin Jönsdotter hade genast när hon kom till trädgården för att visa, var barnet hade nedgrävts, gått fram till det ställe Karin Torbjörnsdotter visat vara rätta platsen. Detta ställe var nu helt igenfyllt och övervuxet med kål. Hon hade sagt: här var det som liket stod.

Natten före rättegångsdagen hade Lisken kommit i barnsäng och fått en son. Paul Jürgensson begärde, att eftersom trädgårdsmästare Johan hade befunnits vara upphovet till detta ryktet, så borde han tills vidare hållas i rättens förvar liksom Lisken Grönvall, ty ingen av dem hade förtjänat något gott av honom utan han lämnade dem i rättens händer. Johan uppkallades ur arresten och sade: ”Jag beder om Nåd och icke om Rätt, ty vad vittnena sagt om mig hafwa de intet sagt sant.”

26.11.1689 Torbjörn Rosenbäck berättade, att Lisken Grönvall var dödligt sjuk. Hon begärde att få tala med Johan Svensson Trädgårdsmästare. Skulten Gunne Olsson skulle tillsammans med en stadstjänare och två stadssoldater följa Johan fram och tillbaka till Härlanda, så att han inte ”eschapperade”.

Tönnes Gertsson frågade litet före jul drängen Anders, om han hade sett barnet. ”Ney iag har inte sett det men när Johan och iag hade kastat mull på kistan, vilket iag icke förstod att iag gjorde, stod husbonden Paul Jürgensson över oss medan wi kastade mullen. Då sade iag: Hwarföre tro, att fahr står här öfwer oss, Då swarade Johan mig: Tijg, iag skall säga Dijg dhet, när han går bort och när Paul war bortgången. sade Johan till mig: Wij kasta nu mull på Liskens barn. Då sade iag: Wij willie kasta upp dhet. Dher till Johan bejakade, och när dhe hafwa grafwit så långt, att dhe fingo see en gammal låda med ett nytt lock på, sade Anders: Wij willia see om dhet är ett pigebarn eller drängebarn. Johan swarade: lät blij att see efter. Jag weet wäll, hwad dhet är. Dhet är ett Pigebarn. Dhermed hafwa dhe mullen tillbaka och sågo intet mer där efter. Johan förklarade sig därmed, att fahr hade slagit mig och Anders, dherföre wore wij onde och sade mehr än wij kunna bestå. Ey heller war iag synnerlig wän dhen tijden med Lisken. Och har iag sagt något för trädgårdsmästaren i hospitalet, så har iag warit fuller och galin. Actor causae begärde, att denne Johan skulle tagas i gott förwar. eftersom hwart saken hwälwer. faller likväl på honom ett svårt ansvar.” Paul Jürgensson frågades, om han inte begärde arrest på Johan. Han sade sig icke veta, vad han skulle göra, han förstod icke processen. Bl.a. Henrik Eilking och Volrath Tham yrkade på arrest för Johan då 1) denna sak angavs som högmål; 2) efter så många edliga vittnens utsago var denna trädgårdsmästaren äntligen befunnen till det mesta upphovet; 3) han kunde ta till flykten för räddhågans skull, om han ljugit eller ta emot gåvor och skänker av den saken gäller. Ekman, Böker och Areel fann icke starka skäl för arrest. Det beslöts, att man med hjälp av två stadssoldater skulle förvara honom i skultens hus tills vidare.

17.3.1690: ”Elisabeth Grönwall procuderade följande personer till sina edsgärningsmän:

Maria Bursie: hon war änka. Hennes man Jonas Heidman hade varit underminör här vid fästningen och hade avlidit förledet år. Hon var född i Jönköping. Hennes fader hette Hans Bursie.

Britta Simonsdotter Struss: en soldathustru, som själv sade var född i Stockholm. Hennes man hette Olof Häktman under överste löjtnant Ridderhielms Compagnie.

Daniel Liung: en styckjunkare av artilleriet. Han låg i Marstrands garnison.

Joakim Greif, en volontär under garnisonen i Göteborg, en lös och ledig person, född i staden.

Bengt Ryttare, en soldat ur garnisonen under kapten Hamiltons kompani.

Anders Gustafsson. en gammal förlovad soldat under Skaraborgs regemente.

Nils Jönsson i Krokslätt, en gammal förlovad kronobåtsman hemma ute på landet.

Anders Torstensson vävare, boende i Göteborg.

Elisabeth Grönvall förehölls att hon efter domens lydelse borde haft fler edsgärningsmän än desse, vilket hon sade sig ej ha kunnat erhålla.”

11.3.1690: ”Paul Jürgensson hade gjort sin högsta flit att efter den 4 februari nästförleden fälld dom i Causa criminali få Edsgärningsmän, men han kunde likwisst icke få dem, eftersom när en lovar ena gången, nekar han den andra gången.”

Den 20.3.1690 inlade Paul Jürgensson och Lisen Grönvall en appell till Kungl. hovrätten om den svåra edgång, som överrätten ålagt den (EIIa:6). Den 2.8.1690 skrev RR till hovrätten om Paul Jürgensson och Lisen Grönvall. En del handlingar i ärendet hade förbränts i rådhusbranden men sakens rätta sammanhang framgick av 1689 års överrättsprotokoll (Ba:8).

Johan Svensson skrev till Magistraten den 17.11.1690 (EIIa:6) att eftersom Kungl. Hovrätten hade frikänt hans husbonde Paul Jürgensson och hans egen käraste Lisen Grönvall från den svåra edgång de pålagts och det barnamord de varit beryktade för så fanns det inget hinder för ”copulationen” mellan honom och Lisen varför han begärde order till Herr Prosten om snabb vigsel.

Kaptenen på Kungl. Maj:ts Stora Sjtulls jakt Henrik Wagenfelt (se 1.39) protesterade i juli 1691 (EIIa:7) mot Paul Jürgenssons inköp av säteriet Lunden, som han antogs vansköta ”föruthan dhet han elliest migh på gården sökt att mörda. Lät Ranängen stå oslagen efter det de andra grannarna redan slagit den och nu sin boskap insläppa och sig om Lundz gårdsbruk intet bekymrar” etc.

På Sävedalens häradsrätts oktoberting 1691 anklagades Paul Jürgensson på Härlanda och hans *trädgårdsmästare Johan Svensson* samme kapten Wagenfelt för övervåld på Wagenfelts gård Lunden. Det är möjligen sista gången Paul Jürgensson uppträdde vid rätten.

Han begravdes i Gustavi den 2.4.1692. Den 29.11.1694 krävdes sal Paul Jürgenssons änka Cecilia Andersdotter av rådman Laurent Böker. Denne hänvisade till Paul Jürgenssons klara accept av den 16.7.1687 på en av framlidne *handelsmannen Daniel Andersson* ställd assignation att till rådman Böker utbetala 55 d smt av de första medel, som inflöt i välborne Herr Leijoncrantz sterbhus. – Cecilia Andersdotter kallades Cecilia Jörgens och övertog Bagaregården, som hon 1715 överlät på sin måg vinskänken Johan Aschen (bou 14.3.1734, gift med dottern Britta Maria (omgift handl Arvid Appelberg i hans andra gifte).

Kommissarie David Amia

Redan före 1696 övertogs stenhuset på södra delen av tomten 4.32 av David Amia som kreditor. I tomtöreslängden 1696 omtalas både Paul Hanssons hus (omfattande 2 tomter: där bodde också *Cornelius Bihl*) och David Amias hus (på 1 tomt). Den 10.4.1700 (AIIb:4) avstod Paul Jürgenssons änka Cecilia Andersdotter ”vars sal. man på åtskilliga punkter var skyldig Herr David Ami-

a” till denne även resten av egendomen, nämligen ”sin sal. mans hus på Drottninggatan mellan sal. Sven Hansson Hisings gård i öster och det tidigare avstådda stenhuset å södra sidan.” David Amias ”anseenliga pretentioner hade grundat sig endels på Magistratens dom, delvis remisser till förlikning”. Amia hade till Cecilias och ”hennes fattiga barns” uppehälle lämnat 1 000 d smt samt lovat betala sterbhusets skuld till hospitalet på 200 d smt.

David Amia den yngste

1710 förfogade ”Herr David Amias” hus över tre tomter. Där bedrev det ena av stadens två klädesmanufakturier sin verksamhet. Så kom det sig, att tomtöreslängden 1712–20 talar om ”Manufakturiehuset”, 1712 omfattande 3½ tomt: 1717 bor där *färgaren Delphendahl*, som skattade för sitt tobaksbruk.

Enligt Göteborgs RR-prot. 1715 (sid. 350) klagade de på södra sidan av Drottninggatan boende *rådman Erik Cederbourgh, handelsman Nils Greiff och Helge Collberg* jämte hustru *Anna Kraupner, Johan Ström och Matthias Beckberg* över det här i staden på Korsgatan inrättade Klädesmanufakturiet. Därifrån utslogs dagligen, vinter som sommar, åtskilliga slags färgevatten i en sådan myckenhet, att det ofta stod mitt på gatan och rann in och uti deras hus och gårdar, så att de med bekvämlighet varken kunde komma in eller ut. De befarade, att husen skulle ruttna. Dessutom gav färgevattnet en elak stank. Deras tjänstefolk måste ofta gå ifrån sina vanliga göromål för att hålla rännstenarna fria utanför husen (se styresmännens förklaring). Enligt rätten led de på Drottninggatans södra sida boende mest ”enär de utstörte wattnet i myckenhet kommer flytande från Klädesfabriken”. ”Ändock att det rann under elva bislag” var det ingenting att göra åt saken. Det hela stannade med förmaningar. Ägarna till klädesfabriken var i sin fulla rätt eftersom det så av ”ålder warit hafwer, utan åliggande de klagande att hålla Rännstenarna öppne och rena hwar före sitt hus, och rätteligen låta avväga dem, så att wattnet må hafwa sitt fall och aflopp och intet skada deras huus, eftersom ock Herrar Manufakturie-Intressenterne lära förmana sine Betienter att de icke uthstörta det brukade Färgewattnet på en gång och i sådan myckenhet, att det löper ut på gatan eller in på gårdarne”.

Liksom övriga hus i andra kvarteret brann byggnaderna 1721 och det talas i fortsättningen om ”manufakturietomten öde.”

1755 är det ”Direktör Nicolaus Sahlgrens ödetomter.”

Supercargören i Ostindiska Kompaniet herr Hans Coopman

lät första gången den 21.4.1760 uppbjuda de i hörnet av Drottning- och Korsgatorna mellan hattmakaren mästare Gottfrid Jungbergs gård å östra och handelsmannen Petter Söderberg Carlssons hus å södra sidan belägna tomter, som *hovsekreteraren Jacob Coopman, rådmannen herr Petter Coopman och fabrikören herr Carl Coopman* sålt till Direktören Högädle Herr Niclas Sahlgren för 1 600 d smt och Herr Rådman Coopman sedermera, som Herr Hans Coopmans ombud, under dess frånvaro på en Ostindiska sjöresa den 15.9.1758 för lika summa under börd åter inlöst.

Handelsmannen herr Nicolaus Svensson

lät första gången 26.9.1763 uppbjuda tre i hörnet av Drottning- och Korsgatorna emellan avlidne handelsman Petter Söderbergs hus å södra och hattmakaren mästare Gottfrid Jungbergs gård å östra sidan belägna obebyggda tomter, ”Winkeln kallade, hållande tillsammans till Drottninggatan Etthundradeåtta fot och till Korsgatan 85 fot, svenskt mått”. Dessa tre tomter hade handelsmannen tillhandlat sig för 4 050 d smt köpeskilling och 950 daler i vänskapsgåva av *handelsmännen John Scott och Robert Mackfarland* den 21.9.1763 och dessa av handelsman Hans Coopman för

samma köpeskilling den 19.8.1763. Niclas Svensson var son till *handelsmannen Gudmund Svensson* och hans andra *hustru Catharina Buchwald* (se 3.68).

De tre obebyggda tomterna ägdes av Niclas Svensson 1765 men sedan av hans bror *handelsmannen Sven Friedrich Svensson* och före 1775 av dennes kreditorer.

Största fordringsägare var *amiralitetsfältskären och överfältskären i Ostindiska Kompaniet Carl Fredrik Heinrici* (född i Pommern 14.4.1716, död av gikt den 22.3.1783, avsked 1768). 1755 ägde Carl Fredrik Heinrici hus och tomt på Kungsgatan näst intill handskmakare Cederbergs hus, 2 500 d smt. Carl Fredrik Heinrici d.ä. efterlämnade enligt bou 17.6.1783 netto 6 701 d smt. Gift 1/ 12.11.1745 med *Anna Catharina Rancke*, döpt den 7.7.1729, död 1753 (bou 11.2.1755), dotter till *muraremästareålderman Johan Samuel Rancke*, född 1698, död 1760 och *Brita Dornrosen*, död 1738; 2/ 31.3.1755 med *Catarina Suhr* född 1735. Hon var dotter till *handlanden och mäklaren Christoffer Suhr*, född 1697, död 1754 och *Catarina Nissen*, f.1700, död 1743. Catharina Suhr avled 17.4.1776 under mannens bortovaro med *skeppet "Stockholms slott"*.

Fortifikationskassören Carl Arent Kjellin sökte på grund av sin hustru *Johanna Fredrika Heinrichs* arvsfordran den 14.2.1774 inteckning i sin svärfaders fältskären Heinrichs fasta egendom. Vad beträffade det i hörnet av Drottning- och Korsgatorna liggande huset, kunde RR ej bevilja kassör Kjellin inteckning emedan tvist om äganderätten uppstått emellan amiralitetsfältskären Heinrich och handelsmannen Herr Sven Fredrik Svenssons övriga borgenärer. Däremot beviljades kassör Kjellin inteckning i svärfaderns på Drottninggatan belägna hus och gård (4.105) gällande 4.781 d 1/6 öre smt från 30.8.1773. Men fältskären Heinrichs hustru hade fler arvtagare som ingick i ägarhärvan:

Sjökapten Bengt Gustaf Kjellin

var gift *Maria Dorothea Heinrichs*. En tredje dotter till Carl Fredrik Heinrich, född i hans första äktenskap ej nämnd här ovan var *Brigitta Maria*, gift med *apologisten Hans Georg Gädda*. Dessutom efterlämnade fältskären flera söner. I tomtöreslängden 1775 tillskrives gården "handelsmannen Sven Friedrich Svensson, numera handelsbetjänten Carl Fred. Heinrich". Den sistnämnde tycks bara ha ägt en tredjedel medan hans svågrar sjökapten Bengt Gustaf och kassören C. A. Kjellin ägde varsin tredjedel. Kassören köpte sedan under 1775 svågrarnas andelar. Sjökapten Bengt Gustaf Kjellin och *Carl Friedrich Heinrich junior* gick i borgen för 11 500 d smt, som kassör Carl Arent Kjellin lånat av madame Maria Rancke. mot pantsättning den 1.10.1775 av sin egendom i hörnet av Kors- och Drottninggatorna mellan herr Lorentz Petterssons å ena sidan och hattmakaren Jungbergs gårdar å andra sidan.

Carl Arent Kjellin och Johanna Fredrika Heinrich lämnade den 24.7.1778 för 1 333 rdr 16 sk. resterande köpeskilling kofferdikaptenen Bengt Gustaf Kjellin rättighet att inteckna hans av dem köpta tredjedel i fasta egendomen "Winkeln" kallad, beläget i hörnet av Kors- och Drottninggatorna.

1784 nämnes den detta år avlidne kofferdikapten Bengt Gustaf Kjellin vid uppbud av 4.31 som ägare av denna 4.32 men Kjellin och hans hustru sålde gården den 14.2.1784 till

Handelsmannen Erik Linneroth (Lindroth)

f. 1750, död 25.8.1790, burskap 19.2.1777. Han lät första gången den 23.2.1784 för 6 333 rdr 16 skill specie köpeskilling uppbjuda ett i hörnet av Kors- och Drottninggatorna emellan *grosshandlaren Lorentz Petterssons* hus och gård å södra och *traktören Sven Örths* å östra sidan beläget hus och gård, "Winkeln" kallad. 30-penning betalades med 211 rdr 5 sk. 4 r.

Handelsmannen Erik Linderoth gifte sig 2.7.1780 med *Lovisa Charlotta Svensson*, döpt den 29.5.1753, dotter till *handlanden Carl Diedrik Svensson* född 1726, död 18.10.1792. Hon var brorsdotter till Niclas Svensson och Sven Friedrich Svensson ovan. Winkeln övertogs av Linderoths änka för 2 500 rdr specie. Hon gifte 1793 om sig med

handlanden Jonas Tengberg,

som var ägare av gården 1800. Som ödetomt ägdes gården 1807 av Tengbergs änka (Berg II: 11–12, 138).

Handelsmannen Sven Wallin,

född 1773, död 27.11.1827, uppbjöd Winkeln den 22.2.1813. Han efterlämnade (bou 29.3.1828) ett grundmurat stenhus med tomt 4.32 vid Kors- och Drottninggatorna, 10 000 rdr banco. I bo-uppteckningen efter hustrun 25.7.1817 säges huset vara byggt på $\frac{1}{3}$ av tomt nr 4.32.

Sejlaremästare Johan Wedberg,

som fick burskap 23.1.1789, hade uppbjudit 4.32 första gången redan den 9.9.1811. Han ägde vid sin död 15.8.1826 grundmurat trevånings stenhus nr 32, Kors- och Vallgatorna, 14 500 rdr samt i tvåvånings-trähus med tomt nr 25 i tolfte roten trädgård samt därintill reparebanan, 5 000 rdr. *Änka Anna Maria Schwartz*, död 23.8.1827, dotter av *sejlaremästare Johan Georg Schwartz*, född 1706, död 1777 och *Anna Sara Busch*, född 1710, död 5.12.1789.

Senare uppbud av 4.32

Jonas Jungquist	27.9.1813
handlanden Cornelius Johnsson	3.3.1823, 8.11.1847 och 9.9.1850
Änkan Maria Margareta Wallin Bruhn	23.2.1835 och 15.1.1849, vidare 4.32 $\frac{1}{3}$ 23.2.1835
handlanden L A Andersson	2.6.1862 (4.32 Litt A)
Handl. S J Wallin	23.8. och 15.9.1758 (4.52 Litt B)
handl S P Thelin	11.6.1849 (4.32 Litt C)
Handl A Henkelman	2.7.1860 (4.32 Litt C)
Handl G F Brock	15.7.1861 (4.32 Litt C)
Handl E Lorén m fl	10.2.1868 (4.32 Litt C)
Handl N G Byrman	24.5.1869.